

Andrzej BŁASZKIEWICZ

Rodzaj *Oxytauthis* w utworach walanżyńskich na Niżu Polskim

WSTĘP

Opisywane okazy belemnitów znaleziono w osadach dolnokredowych, pochodzących z wierceń na obszarze Niżu Polskiego, opracowywanych przez S. Marka i A. Raczyńską.

Występowanie belemnitów w utworach neokomu w Polsce zostało stwierdzone dopiero w ostatnich latach (S. Marek, 1961).

Na podstawie analizy faunistycznej i litologicznej warstwy, w których znaleziono faunę belemnitów, zostały określone przez S. Marka i A. Raczyńską jako walanżyńskie.

Analiza przekazanych autorowi okazów pozwoliła na stwierdzenie, iż reprezentują one formę z rodzaju *Oxyteuthis* dotychczas nie opisaną. Rodzaj *Oxyteuthis* nie był podawany z osadów starszych od hoterywu.

Pragnę podziękować dr H. Pugaczewskiej za uwagi dotyczące terminologii opracowanego zagadnienia.

OPIS PALEONTOLOGICZNY

Rodzina *Belemnitidae* d'Orbigny, 1845

Podrodzina *Cylindriteuthinae* Naef, 1922

Rodzaj *Oxyteuthis* Stolley, 1911

Oxyteuthis primus nov. sp.

Holotypus. Okaz przedstawiony na tabl. I, fig. 1.

Paratypus. Okazy przedstawione na tabl. I, fig. 2, 3, 4; tabl. II, fig. 2, 3.

Derivatio nominis. *Primus* = najstarszy przedstawiciel rodzaju *Oxyteuthis*.

Stratum typicum. Walanżyn.

Locus typicus. Dąbrówka koło Włocławka.

Material. 8 okazów; 2 zachowane niezupełnie kompletnie, 5 zachowanych bardzo fragmentarycznie.

Diagnoza. Rostra niewielkich rozmiarów, wysmukłe, o kształcie zbliżonym do konusowego (G. J. Kryngolc, 1960), z zaokrągloną stroną wentralną na całej długości. Strona dorsalna zwięziona. Ta ostatnia często

wyказuje spłaszczenie i wtedy łącznie z przyległymi partiami ścianek bocznych, ma w przekroju poprzecznym zarys zbliżony do trapezoidalnego. Średnica dorsalno-wentralna w przekroju poprzecznym osiąga większe wymiary od lateralnej. Maksymalna średnica, zarówno od strony wentralnej, jak i z boku przypada na krawędzi alweoli. Na przekroju podłużnym w płaszczyźnie symetrii widoczna jest znaczna asymetria alweoli i przesunięcie dość wyraźne linii apikalnej ku stronie wentralnej.

Opis. Rostrum widziane od strony wentralnej zbliża się zarysem do bardzo wydłużonego stożka; maksymalna średnica przypada na krawędzi alweoli. Krawędzie rostrum na odcinku przednim i części środkowego (przy podziale zachowanego rostrum na trzy równe części) schodzą się bardzo łagodnie ku tyłowi. Na niektórych okazach, na granicy części alweolarnej z postalweolarną na niewielkim odcinku, widoczne jest nieznaczne rozchodzenie się krawędzi, spowodowane bardzo słabym przewężeniem tej części rostrum w kierunku bocznym (tabl. I, fig. 4a; tabl. II, fig. 2a). W obrębie dalszej części odcinka środkowego zaznacza się wyraźniej dostrzegalne zbliżanie się ku sobie krawędzi rostrum. Jeszcze raz występuje ono w części najbardziej wysuniętej ku tyłowi odcinka postalweolarnego.

W profilu maksymalna średnica przypada również na krawędzi alweoli. Od krawędzi alweoli na przednim odcinku i części środkowego krawędzie rostrum biegają prawie równolegle lub równolegle, wyjątkowo tylko zaznacza się nieznaczna tendencja do przewężenia rostrum na granicy odcinka alweolarnego z postalweolarnym (tabl. II, fig. 2d). W pozostałej części rostrum krawędź dorsalna ulega dość dobrze widocznemu wygięciu w stronę krawędzi wentralnej. Szczególnie dobrze widoczne jest to na okazach mniejszych, których krawędź wentralna stanowi linię prawie prostą (tabl. I, fig. 4d). Daje to asymetrię profilu rostrum.

Linie grzbietowo-boczne dają się obserwować na znacznej długości rostrum lub tylko fragmentarycznie. Nie obejmują one jednak części apikalnej. Na odcinku tylnym rostrum odpowiada im tylko drobna depresja, występująca wyraźnie bliżej krawędzi dorsalnej. Na środkowym odcinku i częściowo na przednim reprezentują je dwa spłaszczone obniżenia, rozdzielone ostrzejszym wyniesieniem. W pozostałej części odcinka przedniego linie grzbietowo-boczne zanikają, przechodząc w nieznaczną wypukłość boku. Obniżenie leżące bliżej krawędzi dorsalnej wydaje się jednak zaznaczać na nieco dłuższym odcinku.

Na przekroju poprzecznym ścianka wentralna jest zaokrąglona na całej długości rostrum (tabl. I, fig. 1b, 1c; fig. 4b, 4c). Ścianka dorsalna jest zwężona i często wykazuje spłaszczenie, wtedy łącznie z przyległymi partiami ścianek bocznych, również spłaszczonych, ma zarys zbliżony do trapezoidalnego (tabl. I, fig. 2b, 3b, 4c; tabl. II, fig. 2c).

Głębokość alweoli okazów zachowanych dość kompletnie (tabl. I, fig. 1, 4) stanowi około 1/5 zachowanej długości rostrum. Na podstawie fragmentu przedstawionego na tabl. II, fig. 1, którego znaczna część alweoli jest jeszcze zachowana w skale, jakkolwiek silnie spłaszczona, należy jednak sądzić, że okolica alweolarna może zajmować większy odcinek kompletnie zachowanego rostrum — 1/3? (łącznie z częścią zachowaną w skale stanowi ona 1/2 omawianego fragmentu).

Na przekroju podłużnym alweola wykazuje wyraźną asymetrię, spowodowaną znacznie większym nachyleniem jej dorsalnej krawędzi. Linia apikalna przesunięta jest dość wyraźnie ku stronie wentralnej. Kąt apikalny ostry.

U w a g i. Brak bruzd apikalnych, wentralnej oraz alweolarnych, jak też charakterystyczny układ linii grzbietowo-bocznych świadczą o przynależności tej formy do rodzaju *Oxyteuthis* (E. Stolley, 1911a, 1911b, 1925; H. H. Swinnerton, 1937, 1948, 1954; J. Roger, 1952; G. J. Krymgolc, 1958; W. A. Gustomiesow, 1962).

Tabela 1

Wymiary okazów kompletniej zachowanych w mm

D	A	$\frac{A}{D}$	Sdv	S1	S ₁ dv	S ₁ l	S ₂ dv	S ₂ l	Okaz
43,5	8,3	0,19	5,3	4,6	5,1	4,3	3,7	3,4	tabl. I, fig. 1; wiercenie Dąbrówka 54/44, gł. 118,7
40,0	7,5?*	0,19?	4,1	—	3,8	3,0	3,0	2,8	tabl. I, fig. 4; wiercenie Mogilno Geo 51, gł. 750,0 m
27+ (12)**	6+ (12)**	0,22	5,0	4,6	4,6	4,4	4,0****	3,8****	tabl. II, fig. 1; wiercenie Chorągiewka TK 17, gł. 198,0 m

D — zachowana długość rostrum, A — głębokość alweoli, $\frac{A}{D}$ — stosunek głębokości alweoli do długości rostrum, Sdv i S1 — średnica dorsalno-wentralna i lateralna przekroju poprzecznego na krawędzi alweoli, S₁dv i S₁l — średnice dorsalno-wentralna i lateralna przekroju w poziomie komory embrionalnej, S₂dv i S₂l — średnice dorsalno-wentralna i lateralna przekroju w poziomie na granicy odcinka tylnego rostrum ze środkowym.

Znaczna asymetria alweoli i dość wyraźne przesunięcie linii apikalnej ku stronie wentralnej zbliża tę formę również do rodzajów *Acroteuthis* i *Aulacoteuthis* (E. Stolley, 1911a, 1925; H. H. Swinnerton, 1936, 1937, 1954), od których różni się przede wszystkim budową ścianki wentralnej (brakiem bruzdy, bądź szerokiej płytkiej depresji).

Przedstawione na tabl. I, fig. 2, 3 ułamki części apikalnej rostrów, które posiadają stosunkowo duży przekrój poprzeczny, zachowując cechy charakterystyczne dla opisywanej formy, dowodzą, że niewielkie wymiary pozostałych okazów są w dużym stopniu związane z wczesnym stadium ich rozwoju. Niewątpliwie jednak częściowo są one również cechą stałą, jak to wynika z przeglądu dotychczas opisywanych gatunków. Dotychczas wymieniana jako najwcześniej pojawiająca się w hote-

* odcinek alweolarny tego okazu jest zdeformowany i częściowo zniszczony;

** cyfry w nawiasach odnoszą się do części alweoli zachowanej w skale;

*** są to średnice przekroju w poziomie pęknięcia okazu (w części tylnej).

rywie forma — *Oxyteuthis hibolitiformis* Stolley (E. Stolley, 1925; H. H. Swinnerton, 1954) osiąga mniejsze wymiary w stosunku do późniejszych typowych gatunków (reprezentowanie rodzaju *Oxyteuthis* w początkowych okresach jego rozwoju filogenetycznego przez drobne formy podkreśla E. Stolley, 1925). *O. hibolitiformis* Stolley różni się od opisywanego gatunku, między innymi, kształtem rostrum (od którego pochodzi jego nazwa) zarówno od strony wentralnej, jak i z boku, oraz nieznaczną przewagą średnicy lateralnej nad dorsalno-wentralną. Następną formę pojawiającą się w górnym hoterywie — *O. jaskowi* (Lahusen) — cechuje przewaga średnicy lateralnej nad dorsalno-wentralną w przekroju poprzecznym, spłaszczenie ścianki wentralnej w części apikalnej, z tendencją nawet do pojawienia się słabego zagłębienia oraz występowaniem największej średnicy poniżej okolicy alveolarnej (A. Pawlow, 1889; E. Stolley, 1925; H. H. Swinnerton, 1937, 1948). Gatunek opisywany przez autora kształtem rostrum widzianym od strony wentralnej zbliża się do *O. pugio* (Stolley), pojawiającego się również w górnym hoterywie. Oba te gatunki cechuje poza tym asymetria profilu rostrum. *O. pugio* (Stolley) różni się natomiast od przedstawionej formy przewagą średnicy lateralnej nad dorsalno-wentralną w części środkowej rostrum oraz pojawianiem się spłaszczenia ścianki wentralnej (A. Pawlow, 1892; E. Stolley, 1925; H. H. Swinnerton, 1948; A. N. Iwanowa, 1959).

Występowanie i zasięg stratygraficzny. Utwory walanzyńskie w otworach wiertniczych: Bądków 7/17 (głębokość 165,2÷167,2 m; 170,0÷170,5 m), Bodzanowo TK 10 (głębokość 290,8 m), Chora-giewka TK 17 (głębokość 198,0 m), Dąbrówka 54/44 (głębokość 118,7 m), Mógilno GEO 51 (głębokość 750,0 m), Opoczki TK 12 (głębokość 158,4 m), Tuchołka (głębokość 257,5 m).

Zakład Stratygrafii I.G.

Nadesłano dnia 30 czerwca 1962 r.

PIŚMIENNICTWO

- ГУСТОМЕЦОВ В. А. (1962) — О значении боковых борозд ростра для разработки систематики белемнитов. Палеонтол. Журнал, № 1, стр. 31—40. Издат. Акад. Наук СССР. Москва.
- ИВАНОВА А. Н. (1959) — Двистворчатые, брюхоногие и белемниты юрских и меловых отложений Саратовского Поволжья. Стратиграфия и фауна юрских и меловых отложений Саратовского Поволжья. Труды ВНИГРИ, вып. 137, стр. 269—405. Ленинград.
- КРЫМГОЛЬЦ Г. Я. (1958) — Внутреннераковинные. Основы Палеонтологии. Моллюски-Головоногие. II Стр. 145—178. Госгеотехиздат. Москва.
- КРЫМГОЛЬЦ Г. Я. (1960) — Методика определения мезозойских головоногих. Издат. ЛГУ, стр. 14—30. Ленинград.
- MAREK S. (1961) — Budowa geologiczna antykliny Wojszyc. Kwart. geol., 5, p. 839—850, nr 4. Warszawa.

- IAEF A. (1922) — Die fossilen Tintenfische. Jena.
- PAVLOW A. (1889) — Etudes sur les couches jurassiques et crétacé inférieur de la Russie. I. Jurassique supérieur et crétacé inférieur de la Russie et de l'Angleterre. Bull. Soc. natur. Moscou, [n. sér.], 3, nr 1, p. 61—127.
- PAVLOW A. (1892) — Bélemnites de Speeton. Argiles de Speeton et leurs équivalents. Bull. Soc. natur. Moscou, [n. sér.], 5, (1891), nr 3—4, p. 34—96.
- POŻARYSKI W. (1960) — Zarys stratygrafii i paleogeografii kredy na Niziu Polskim. Pr. Inst. Geol., 30, cz. II, p. 377—418. Warszawa.
- ROGER J. (1952) — Sous-classe des Dibranchiata. Traité de Paléontologie, 2, p. 669—755.
- STOLLEY E. (1911a) — Studien an den Belemniten der unteren Kreide Norddeutschlands. Jber. Geol. Verein. Niedersächs., 4, p. 174—189. Hannover.
- STOLLEY E. (1911b) — Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden der norddeutschen unteren Kreide. I. Die Belemniten der norddeutschen unteren Kreide, 1. Die Belemniten der norddeutschen Gaults (Aptiens und Albiens). Abh. Geol. Paläont., [N.F.], 10, z. 3, p. 1—72.
- STOLLEY E. (1925) — Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden der norddeutschen unteren Kreide. I. Die Belemniten der norddeutschen unteren Kreide, 2. Die Oxyteuthidae des norddeutschen Neokoms. Abh. Geol. Paläont., [N.F.], 14, z. 4, p. 1—38.
- SWINNERTON H. H. (1936—1954) — A monograph of British Cretaceous Belemnites. Monogr. Palaeontogr. Soc., 89, 90, 102, 106, 108, pp. I—XL, 1—24.

Анджей БЛАШКЕВИЧ

РОД *OXYTEUTHIS* В ВАЛАНЖИНСКИХ ОБРАЗОВАНИЯХ ПОЛЬСКОЙ НИЗМЕННОСТИ

Резюме

В валанжинских образованиях, встреченных буровыми скважинами на Польской низменности была найдена и описана новая форма из рода *Oxyteuthis*. Этот род не описывался до сих пор для отложений древнее гоетерива.

Andrzej BŁASZKIEWICZ

THE GENUS *OXYTEUTHIS* IN THE VALANGINIAN DEPOSITS OF THE POLISH LOWLAND

Summary

In the Valanginian deposits pierced by bore-holes made in the Polish lowland area, the author described a new form of the genus *Oxyteuthis*. So far, this genus was not known to occur in the deposits older than the Hauterivian ones.

TABLICA I

Oxyteuthis primus nov. sp.

Fig. 1 a—d. Holotyp, walanżyn, wiercenie Dąbrówka 54/44, głębokość 118,7 m; 2 ×
Holotype, Valanginian, bore-hole Dąbrówka 54/44, depth 118.7 m.;
× 2

1a — strona wentralna; 1b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y;
1c — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y₁; 1d — strona lateralna
lewa (krawędź wentralna przypada na lewej stronie)

1a — ventral side; 1b — cross-section in plane y; 1c — cross-section in
plane y₁; 1d — left lateral side (ventral margin is on the left side)

Fig. 2 a—b. Paratyp, walanżyn, wiercenie Tuchołka, głębokość 257,5 m; 2 ×
Paratype, Valanginian, bore-hole Tuchołka, depth 257.5 m.; × 2

2a — strona lateralna prawa (krawędź wentralna przypada po prawej
stronie); 2b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y

2a — right lateral side (ventral margin is on the right side); 2b —
cross-section in plane y

Fig. 3 a—b. Paratyp, walanżyn, wiercenie Bądków 7/17, głębokość 165,2+167,2 m;
2 ×

Paratype, Valanginian, bore-hole Bądków 7/17, depth from 165.2 to
167.2 m.; × 2

3a — strona lateralna prawa; 3b — przekrój poprzeczny w płasz-
czyźnie y

3a — right lateral side; 3b — cross-section in plane y

Fig. 4 a—d. Paratyp, walanżyn, wiercenie Mogilno 51, głębokość 750,0 m; 2 ×
Paratype, Valanginian, bore-hole Mogilno 51, depth 750.0 m.; × 2

4a — strona wentralna; 4b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y;
4c — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y₁; 4d — strona lateralna
prawa

4a — ventral side; 4b — cross-section in plane y; 4c — cross-section
in plane y₁; 4d — right lateral side

TABLICA II

Oxyteuthis primus nov. sp.

Fig. 1 a—d. Okaz nietypowy, nie wykazujący zwężenia strony dorsalnej w części
apikalnej rostrum; walanżyn, wiercenie Chorągiewka TK 17, głębokość
198,0 m; 2 ×

Non-typical specimen, without a narrowing of dorsal side in the apical
part of rostrum; Valanginian, bore-hole Chorągiewka TK 17, depth
198.0 m.; × 2

1a — strona wentralna; 1b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y;
1c — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y_1 ; 1d — strona lateralna
prawa

1a — ventral side; 1b — cross-section in plane y; 1c — cross-section
in plane y_1 ; 1d — right lateral side

Fig. 2 a—d. Paratyp, walażyn, wiercenie Bodzanowo TK 10, głębokość 290,8 m;
 $2 \times$

Paratype, Valanginian, bore-hole Bodzanowo TK 10, depth 290.8 m.;
 $\times 2$

2a — strona wentralna; 2b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y;
2c — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y_1 ; 2d — strona lateralna
prawa

2a — ventral side; 2b — cross-section in plane y; 2c — cross-section
in plane y_1 ; 2d — right lateral side

Fig. 3 a—c. Paratyp, walażyn, wiercenie Bądków 7/17, głębokość 170,0÷170,5 m;
 $2 \times$

Paratype, Valanginian, bore-hole Bądków 7/17, depth from 170.0 to
170.5 m.; $\times 2$

3a — strona wentralna; 3b — przekrój poprzeczny w płaszczyźnie y,
3c — strona lateralna prawa

3a — ventral side; 3b — cross-section in plane y; 3c — right lateral
side

